

UDK 811.111'42

Izvorni naučni rad

Gloria VICKOV (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

gvickov@ffst.hr

DISKURSNE OZNAKE U TEORIJSKOM TROKUTU (S OSVRTOM NA ENGLISKI JEZIK)

Diskursne su oznake već niz godina jedno od žarišta turbulentnih lingvističkih istraživanja, što je dovelo do oformljavanja različitih teorijskih pristupa ovim jezičnim jedinicama. Rezultate mnogobrojnih studija teško je sintetizirati u koherentnu i konzistentnu cjelinu, što otežava integriranje pojedinačnih nalaza u okvire empirijski utemeljene teorije. U ovom radu kritički se razmatraju tri najutjecajnija pristupa teorijskom određivanju diskursnih oznaka, s posebnim osvrtom na englesko govorno područje.

Ključne riječi: *diskursne oznake, semantički, diskursni i pragmatički pristup*

1. Uvod

Unatoč brojnim lingvističkim studijama o teorijskim postulatima diskursnih oznaka, koje Fischer slikovito naziva „džunglom publikacija“, mnogi stručnjaci različitih lingvističkih orijentacija upozoravaju na još uvijek nedostatan poznavanje diskursnih oznaka, kontradiktornost i nedovoljnu preciznost postojećih definicija te nepostojanje općeg okvira za tumačenje značenja, svojstava i funkcija diskursnih oznaka (npr. Lewis, u Fischer 2006; Aijmer, Foolen, Vandenbergen, u Fischer 2006; Blakemore, u Malmkjaer i Williams 1998). Takav nalaz lingvističkih stručnjaka nimalo ne čudi ako se uzmu u obzir znatne različitosti među pristupima diskursnim oznakama koje se očituju već u polazišnim pitanjima istraživanja, odnosno u terminologiji, definicijama, kategorizaciji, ali i u određivanju funkcija diskursnih oznaka te metodologiji istraživanja. Diskursnim oznakama se, naime, u kronologiji znanstvenih istraživanja, pristupalo iz različitih perspektiva, i unutar lingvistike i u okviru srodnih disciplina. Te su se lingvističke jedinice istraživale tako u različitim jezicima, primjerice u španjolskom (Schwenter 1996; Pons Borderia 2008), arapskom (Mohamed i Omer 2000), kineskom (Norment, N.

1994), engleskom (Schiffrin 1987; Traugott 1995; Fraser 1999; Blakemore 2002), malajskom (Johnson 1992), švedskom i danskom (Aijmer i Vandenberg 2003), finskom (Hakulinen i Seppanen 1992; Hakulinen 1998), njemačkom (Stede i Schmitz 2000; Abraham 1991), tajlandskom (Permpikul 1999), talijanskom (Bazzanella 1990; Waltereit, u Fischer 2006) itd. Diskursne oznake su se, nadalje, istraživale u različitim žanrovima i interaktivnim kontekstima, na primjer u akademskom stilu pisanja (Hinkel 1997; Jin 2001), političkom diskursu (Dedaić 2005), bilingvalnom kontekstu (Hlavac 2006; Maschler 2000; Matras 2000), znakovnom jeziku gluhoonijemih osoba (Santiago 2004), forenzici (Croucher 2004), audiovizualnom prevođenju (Chaume 2004), istraživanjima afazije (Simmons-Mackie i Damico 1996), u pisanju elektroničkom poštom (Biesenbach-Lucas i Weasenforth 1997) itd.

Zanimanje za diskursne oznake, kako ističe Schourup (1999), počelo je jačati 1970-ih kada se usporedo povećava i zanimanje za sastavljanje i razumijevanje proširenog diskursa te za, u općenitijem smislu, pragmatičke i kontekstualne aspekte interpretacije izraza. Posljedica je toga usmjeravanje pažnje na one elemente lingvističke strukture koji su, po svemu sudeći, najizravnije uključeni u odnos pojedinačnih izraza. U okviru takve nove perspektive, mnogi elementi, poput engleskih izraza *well* i *you know*, do tada marginalizirani u istraživanjima kao oblik lingvističkog detritusa koji ne zavređuje veću pozornost, postavljeni su u središte lingvističkog interesa. Tijekom 1980-ih i 1990-ih istraživanja diskursnih oznaka i sličnih fenomena kontinuirano se povećavaju te danas imaju status iznimno važnih čimbenika u pragmatičkim istraživanjima i analizi diskursa, ali i u studijama o usvajanju jezika, jezičnoj nastavi te u istraživanjima o sociolingvističkim temama. U posljednje se vrijeme na diskursne oznake gleda ne samo kao na slabo istražen aspekt jezičnog ponašanja već i kao na testirajuću osnovu za hipoteze vezane za granicu između pragmatike i semantike te za teorije o strukturi diskursa i interpretaciji izraza.

Širok spektar interesnih područja i različite istraživačke metode i ciljevi neminovno su doveli do različitih teorijskih određenja diskursnih oznaka, što biva uzrokom otežana povezivanja dosadašnjih spoznaja u cjelovit model tumačenja tih lingvističkih jedinica. Štoviše, Fraser (1999, 2006, u Fischer) će ustvrditi kako, unatoč određenom napretku, još uvijek postoji mnogo toga što ne razumijemo i kako još uvijek nemamo jedinstvenu teoriju o diskursnim oznakama.

Sljedeća poglavlja donose nalaze onih istraživanja diskursnih oznaka koja su se pokazala najutjecajnijima i teorijski postulati kojih kontinuirano odjekuju u aktualnim istraživanjima.

2. Semantički pristup: diskursne oznake kao vezna sredstva i kohezija

Iako uspostavljanje i opažanje veza između jezičnih odsječaka koji čine tekst/diskurs privlači pažnju znanstvenika već stoljećima, ishodište aktualnog interesa za to područje Malmkjaer vidi u djelu *Discourse analysis* Z. Harris-a iz 1952. godine (Malmkjaer 1998). Tradiciju lingvističkoga deskriptivizma, u čije je okvire smještena Harrisova analiza vezanoga govora, oživljava, nakon razdoblja dominacije transformacijske gramatike, knjiga *Cohesion in English* autora M. A. K. Hallidaya i R. Hasan (1976).¹ To djelo predstavlja iznimno važan teorijski okvir za analizu teksta s polazišnom točkom u jednom od ključnih pitanja diskursne analize, a to je: što je to što razlikuje tekst od nepovezanoga niza rečenica? Iako Halliday i Hasan, kako će zamijetiti Schiffrin (Schiffirin i dr. 2001), ne govore izravno o diskursnim oznakama, njihova je analiza kohezije (utemeljena prvenstveno na pisanim tekstovima na engleskome jeziku) uključila riječi koje se od tada nazivaju diskursnim oznakama (npr. *and, but, because, I mean, by the way, to sum up*) i čije funkcije djelomično sliče onima koje se danas pripisuju tim leksičkim jedinicama. Tu se vezna sredstva (konektori), kakvima se smatraju i diskursne oznake, dovode u tijesnu vezu s pojmovima *kohezije* i *koherencije* jer se smatraju evidentnim dokazom kohezivnih veza među sastavnicama diskursa i teksta, odnosno potvrdom koherencije diskursa. Halliday i Hasan definiraju kohezivne odnose kao *semantičke* odnose koji povezuju elemente teksta. Pritom je vezno sredstvo (engl. *connective*) signal odnosa koji proizvođač teksta nastoji uspostaviti između dijelova teksta, ali koji će istodobno recipijenta teksta uputiti u specifičnosti tih odnosa.²

¹ U kraćem osvrtu na teorijske pristupe uspostavljanju i opažanju kohezivnih veza u tekstu i diskursu Malmkjaer (1998) upućuje i na E. O. Winter (1971) koji naglašava važnost spoznajnih (kognitivnih) procesa kojima interpretiramo značenja dijelova teksta s obzirom na diskurs koji ih okružuje. Tu se na vezna sredstva gleda kao na signale spoznavanja odnosa među dijelovima teksta od proizvođača teksta, dok su recipijentu teksta pokazatelj načina na koji ga valja interpretirati. Zamjećujući kako Winter, ali ni Halliday ni Hasan ne posvećuju odviše pažnje izvantekstualnom kontekstu ili pozadinskome znanju proizvođača teksta kao čimbenicima u interpretiranju teksta, Malmkjaer, naposljetku, upućuje i na proceduralne pristupe kakve pružaju R. De Beaugrande i W. Dressler (1981). Oni pak prepoznaju vezna sredstva (engl. *junctions*) kao površinske signale *za odnose među događajima ili situacijama u tekstualnome svijetu* (De Beaugrande i Dressler 1981: 49).

² O funkcioniranju kohezivnih odnosa unutar pisanoga diskursa vidi i Brown i Yule (1983).

Pojam kohezije

U teorijskom određivanju kohezije Halliday i Hasan polaze od teksta kao jedinice jezika u uporabi. Pritom nije riječ o gramatičkoj jedinici, kao što je rečenica, i nije riječ o jedinici koju definira njezina veličina. Na tekst treba gledati, poručuju autori, kao na *semantičku* jedinicu: ne jedinicu forme već jedinicu značenja. Tekst se ne *sastoji* od rečenica; on se *realizira* rečenicama ili je u njima *inkodiran*. Stoga ne možemo očekivati da će *strukturalna* integracija među dijelovima teksta biti istovrsna onoj među dijelovima rečenice. Jedinstvo teksta ostvaruje se *teksturom* (engl. *texture*). Tekstura je upravo ono što tekst razlikuje od onoga što nije tekst. Ona proizlazi iz činjenice da tekst funkcionira kao cjelina s obzirom na svoje okruženje. Ako se neki odlomak na engleskome jeziku, koji ime više od jedne rečenice, opaža kao tekst, to znači da u njemu postoje određena lingvistička obilježja koja se mogu identificirati kao oni dijelovi koji pridonose sveukupnoj cjelovitosti teksta i koji mu daju teksturu. Navedeno Halliday i Hasan ilustriraju trivijalnim primjerom iz kuharice:

Wash and core six cooking apples. Put them into a fireproof dish. (Halliday i Hasan, *ibid.*: 2).

Razvidno je da se riječ *them* iz druge rečenice odnosi na riječi *six cooking apples* iz prve. Upravo anaforična funkcija riječi *them* ostvaruje koheziju među dvjema rečenicama tako da ih interpretiramo kao cjelinu. Te dvije rečenice zajedno, dakle, čine tekst ili su dio istoga teksta. Ovdje je tekstura ostvarena kohezivnim odnosom koji postoji između riječi *them* i *six cooking apples*. Taj odnos čini *vezu* (engl. *tie*). Pod pojmom *veze* razumijeva se pojedinačni primjer kohezije, odnosno jedan par kohezivno povezanih jezičnih jedinica. Pojam *veze* omogućuje analizu teksta s obzirom na njegova kohezivna svojstva i sustavan opis njegove teksture. Na taj se način mogu istraživati razlike između govora i pisanja, odnos između kohezije i organizacije pisanih tekstova u rečenice i odlomke kao i razlike između različitih žanrova i različitih autora s obzirom na broj i vrstu *veza* koje obično upotrebljavaju. Halliday i Hasan razlikuju pet vrsta kohezivnih veza (ili kohezivnih sredstava, kako ih naziva Schiffrin, *usp.* Schiffrin i dr. 2001: 55): referencijalna kohezija (engl. *reference*), supstitucija (engl. *substitution*), elipsa (engl. *ellipsis*), vezna sredstva (engl. *conjunction*) i leksička kohezija (engl. *lexical cohesion*). Navedena kohezivna sredstva pomažu u kreiranju teksta indicirajući semantičke odnose u temeljnoj strukturi ideja. Pojam kohezije je stoga semantički; odnosi se na odnose značenja koji postoje unutar teksta i koji ga definiraju kao tekst.

Vezna sredstva (engl. conjunctions)

Halliday i Hasan upozoravaju kako se vezna sredstva po svojoj prirodi razlikuju od ostalih kohezivnih sredstava:

„Vezni elementi nisu kohezivni sami po sebi već indirektno zbog svojih specifičnih značenja; oni nisu primarno sredstva za posezanje u tekst koji je prethodio (ili slijedi), već izražavaju određena značenja koja pretpostavljaju nazočnost drugih komponenata u diskursu“ (Halliday i Hasan 1976: 226).

Autori razlikuju četiri osnovna značenja koja prenose vezne jedinice: dopunsko (engl. *additive*), suprotno (engl. *adversative*), uzročno (engl. *causal*) i vremensko (engl. *temporal*).

Vezna sredstva kojima se u engleskome jeziku uspostavlja dopunsko značenje su:

and, and also, and... too, nor, and... not, not... either, neither... or, or else, further (more), moreover, additionally, besides that, add to this, in addition, and another thing, alternatively, incidentally, by the way, likewise, similarly, in the same way, in (just) this way, on the other hand, by contrast, conversely, that is, I mean, in other words, to put it another way, for instance, for example, thus.

Vezna sredstva za izražavanje suprotnoga značenja su sljedeća:

yet, though, only, but, however, nevertheless, despite this, all the same, and, however, on the other hand, at the same time, as against that, in fact, as a matter of fact, to tell the truth, actually, in point of fact, instead, rather, on the contrary, at least, I mean, in any/either case/event, any/either way, whichever, anyhow, at any rate, in any case, however that may be.

Kohezivna sredstva za uspostavljanje uzročnih odnosa su:

so, thus, hence, therefore, consequently, accordingly, because of this, for this reason, on account of this, it follows (from this), on this basis, as a result (of this), in consequence (of this), arising out of this, for this purpose, with this in mind/view, with this intention, to this end, for, because, then, in that case, that being the case, in such an event, under those circumstances, under the circumstances, otherwise, in this respect/connection, with regard to this, here, in other respects, aside/apart from this.

Vremenska značenja uspostavljaju se sljedećim veznim sredstvima:

(and) then, next, afterwards, after that, subsequently, (just) then, at the same time, simultaneously, earlier, before then/that, previously, at once, thereupon, on which, just before, soon, presently, later, after a time, some time earlier, formerly, next time, on another occasion, this time, on this occasion, the last time, on a previous occasion, next day, five minutes later, meanwhile, all this time, by this time, up till that time, until then, next moment, at this point/moment, the previous moment, finally, at last, in the end, eventually, first...

then, first... next, first... second, at first... finally, at first... in the end, secondly, as a final point, in conclusion, in the first place, to begin with, to conclude with, up to now, up to this point, hitherto, heretofore, at this point, here, from now on, henceforward, to sum up, in short, briefly, to resume, to get back to the point, anyway.

U okviru navedenih četiriju općih značenja izdvajaju se specifične podvrste: opća uzročnost i specifična uzročnost, koje pak mogu imati svoje podtipove – jednostavni i emfatični podtipovi kod opće uzročnosti te razlog, posljedica i namjera kao podtipovi specifične uzročnosti. Pritom treba naglasiti da pojedino vezno sredstvo može uspostaviti više od jednoga kohezivnog odnosa. Na primjer, *then* (hrv. *onda*) može poprimiti vremensko, uzročno, ali i pogodbeno značenje. Prema Hallidayu i Hasan, značenje je veznih sredstava rezultat različitih udjela semantike same riječi i tvrdnja/propozicija iskazanih u tekstu (usp. Schiffrin, *ibid.*; Badurina 2008). Kao primjer se navodi sastavno značenje veznika *and* (hrv. *i*) kojemu se može, ako uvodi tvrdnju koja je u suprotnosti s prethodnom, pridodati i ono suprotno koje je pak uporedivo sa značenjem veznika/veznih sredstava *but* (hrv. *ali*) i *on the other hand* (hrv. *s druge strane*).³

Doprinosi u značenju mogu, dakle, varirati s obzirom na izvor koji može biti značenje riječi i/ili tvrdnja/propozicija. Isto tako, značenja mogu fluktuirati između *unutarnjih* i *vanjskih* izvora, pri čemu je vanjsko značenje otprilike analogno referencijalnome značenju i domeni semantike, a unutarnje značenje je nereferecijalno pragmatičko značenje. Drugim riječima, veznim sredstvima se mogu uspostaviti vanjski odnosi (s obzirom na komunikacijski proces) kao odnosi među predmetima, odnosno među pojavama koje čine doživljajni sadržaj diskursa i unutarnji odnosi kao odnosi unutar govornoga procesa. Halliday i Hasan potkrjepljuju navedeno sljedećim parom rečenica:

- a) *Next he inserted the key into the lock.*
- b) *Next, he was incapable of inserting the key into the lock.*

S obzirom na riječ *next*, obje rečenice pretpostavljaju određene prethodne rečenice, odnosno neko tekstualno okruženje. Nadalje, obje rečenice možemo klasificirati kao *vremenske* jer izražavaju odnos vremenske sukcesivnosti. No, vremenska sukcesivnost, odnosno *sljedenje (nizanje) u događanju* (engl. „*nextness*“) nije ista u dvjema rečenicama. Autori pojašnjavaju:

³ Badurina (*ibid.*) ovdje donosi primjer iz hrvatskoga jezika: *Slušam te, slušam i – ništa ne razumijem / Slušam te, slušam, ali ništa ne razumijem.*

„U a) to je odnos između događaja: prethodna bi rečenica mogla biti *First he switched on the light* – prvo se dogodi jedna stvar, a onda druga. Drugim riječima, vremenski slijed je ...u sadržaju onoga što je rečeno. U b), s druge strane, prethodna bi rečenica mogla biti *First he was unable to stand upright*; ovdje nema događaja ili, točnije, postoje samo LINGVISTIČKI događaji, a vremenski slijed je u govornikovo organizaciji diskursa. Mogli bismo reći da je vremenski slijed u ARGUMENTU, pod uvjetom da se na „argument“ gleda s aspekta njegova svakodnevnoga retoričkog smisla...” (Halliday i Hasan 1976: 239).

Ovdje se, dakle, radi o odnosu među različitim fazama u razotkrivanju govornikove komunikacijske uloge. Razlika između dviju rečenica odnosi se zapravo na temeljne funkcionalne komponente u organizaciji jezika. Stoga se kohezija u rečenici pod a) treba interpretirati u okviru *iskustvene* funkcije jezika – to je odnos između značenja u smislu iznošenja „sadržaja“ (našeg iskustva) vanjske stvarnosti. U rečenici pod b) kohezija se ogleda u okviru međuosobne (interpersonalne) funkcije jezika – to je odnos između značenja u smislu iznošenja govornikova vlastitog izbora uloge u govornoj situaciji i retoričkoga kanala, njegovih stavova, njegovih prosudaba i slično.

Iako se analogija vanjskog i unutarnjeg veznoga (konjukcijskog) odnosa najjasnije odražava u odnosu vremenske sukcesivnosti, mnoga druga vezna sredstva mogu biti upotrijebljena na način da uspostavljaju oba značenja. Spomenimo još primjer riječi *so* koju Halliday i Hasan donose u sljedećim rečenicama:

- a) *She was never really happy here. So she's leaving.*
- b) *She'll be better off in a new place. – So she's leaving?*

U rečenici pod a) uzročni odnos je vanjski i ima značenje *budući da nije sretna, odlazi*. U rečenici pod b) također postoji uzročni odnos, ali je unutarnji jer se uspostavlja unutar govornoga procesa; značenje je *zbog toga što aludiraš na njezino buduće bivstvovanje na nekome novom mjestu, zaključujem da odlazi* (usp. Halliday i Hasan, ibid.: 241).

Slijedi tablični prikaz konjukcijskih odnosa veznih sredstava.

Tablica 1. Konjukcijski odnosi (izvor: Halliday i Hasan 1976: 242–243)

	External/internal	Internal (unless otherwise specified)		
Additive	Additive, simple: Additive <i>and, and also</i> Negative <i>nor, and . . . not</i> Alternative <i>or, or else</i> Tive	Complex, emphatic: Additive <i>furthermore, in addition, besides</i> Alternative <i>alternatively</i> Complex, de-emphatic: After- <i>incidentally, thought by the way</i>	Apposition: Expository <i>that is, I mean, in other words</i> Exemplificatory <i>for instance, thus</i>	Comparison: Similar <i>likewise, similarly, in the same way</i> Dissimilar <i>on the other hand, by contrast</i>
Adversative	Adversative 'proper': Simple <i>yet, though, only</i> Containing 'and' <i>but</i> Emphatic <i>however, nevertheless, despite this</i>	Contrastive: Avowal <i>in fact, actually, as a matter of fact</i> Contrastive (external): Simple <i>but, and</i> Emphatic <i>however, on the other hand, at the same time</i>	Correction: Of meaning <i>instead, rather, on the contrary</i> Of wording <i>at least, rather, I mean</i>	Dismissal: Closed <i>in any case, in either case, whichever way it is</i> Open-ended <i>in any case, anyhow, at any rate, however it is</i>
Causal	Causal, general: Simple <i>so, then, hence, therefore</i> Emphatic <i>consequently, because of this</i> Causal, specific: Reason <i>for this reason, on account of this</i> Result <i>as a result, in consequence</i> Purpose <i>for this purpose, with this in mind</i>	Reversed causal: Simple <i>for, because</i> Causal, specific: Reason <i>it follows, on this basis</i> Result <i>arising out of this</i> Purpose <i>to this end</i>	Conditional (also external): Simple <i>then</i> Emphatic <i>in that case, in such an event, that being so</i> Generalized <i>under the circumstances</i> Reversed polarity <i>otherwise, under other circumstances</i>	Respective: Direct <i>in this respect, in this regard, with reference to this</i> Reversed polarity <i>otherwise, in other respects, aside from this</i>

Diskursne oznake u teorijskom trokutu (s osvrtom na engleski jezik)

Temporal	Temporal, simple (external only): Sequential <i>then, next, after that</i> Simul taneous <i>just then, at the same time</i> Preceding <i>previously, before that</i> Conclusive: Simple <i>finally, at last</i> Correlative forms: Sequential <i>first... then</i> Conclusive <i>at first.. in the end</i>	Complex (external only): Immediate <i>at once, thereupon</i> Interrupted <i>soon, after a time</i> Repetitive <i>next time, on another occasion</i> Specific <i>next day, an hour later</i> Durative <i>me- awhile</i> Terminal <i>until then</i> Punctiliar <i>at this moment</i>	Internal temporal: Sequential <i>then, next, secondly</i> Conclusive <i>finally, in conclusion</i> Correlative forms: Sequential <i>first... next</i> Conclusive <i>... finally</i>	'Here and now': Past <i>up to now, hitherto</i> Present <i>at this point, here</i> Future <i>from now on, hence-forward</i> Summary: Summarizing <i>to sum up, in short, briefly</i> Resumptive <i>to resume, to return to the point</i>
----------	--	--	--	--

Bez obzira što značenje može varirati – između riječi i propozicija,⁴ između unutarnjih i vanjskih izvora – granica između rečenice i teksta, upozorava Schiffrin (ibid.), neće biti sasvim propusna. Naime, sistemsko-funkcionalna gramatika, na kojoj su Halliday i Hasan utemeljili svoju analizu, jasno razlikuje *rečenicu* od *teksta*: strukturna uloga riječi poput *and* (koordiniranje surečenica na rečeničnoj razini) kvalitativno se razlikuje od njihove kohezivne uloge, tj. označavanja interpretativnih međuovisnosti među propozicijama uspostavljanjem tekture.

3. Diskursni pristup: diskursne oznake i koherencija

Analiza diskursa prepoznaje diskursne oznake kao važne čimbenike u organiziranju i strukturiranju informacija u govorenim i pisanim tekstovima. Bez obzira na to što nisu neophodne kao konstitutivni elementi sintaktičke strukture, one imaju značajnu ulogu u povezivanju jedinica iskaza i njihovu ukomponiranju u diskursni kontekst (Seneviratne 2005).

⁴ Badurina (2008) vraća pozornost na Hallidayevo poimanje pojma *propozicija* kao oblika koji jednostavna rečenica (klauza) preuzima kada se jezik rabi za razmjenu informacija. U skladu s tim, propozicija postaje nešto što se može tvrditi ili poricati, u što se može sumnjati, što se može prihvaćati uz određena kolebanja ili uz žaljenje itd. Pritom neće svaki iskaz biti propozicija, primjerice, to nisu pitanja (usp. Halliday 2004: 110–111). Badurina, nadalje, upućuje na autore Levinsona (1983) i Ivanetić (1995), koji u teoriji govornih činova (pragmalingvistici) propozicijom nazivaju sadržaj govornoga čina.

Proučavanje diskursnih oznaka u okviru diskursa kao jedinice jezika i procesa društvene interakcije detaljno je predstavljeno u pionirskome radu o diskursnim oznakama naslovljenom *Discourse markers*, autorice Deborah Schiffrin iz 1987. godine. U tom se djelu razmatra distribucija oznaka (koje se oznake gdje pojavljuju i zašto) u govorenome diskursu (nestrukturirani intervjui) na način koji uzima u obzir i važnost jezika (oblik oznake i njezino značenje) i interakciju (što se događa u društvenoj interakciji u trenutku uporabe diskursnih oznaka). U ulozi diskursnih oznaka proučava se skupina od jedanaest jezičnih izraza, koji potječu iz različitih vrsta riječi, kao što su veznici (*and, but, or, so, because*), uzvici (*oh*), čestice (*well*), prilozi/vremenske deikse (*now, then*) i leksikalizirani izrazi (*y'know, I mean*). O njima se govori kao o *sekvencijski uvjetovanim elementima koji združuju jedinice govora*, odnosno, kako pojašnjava sama autorica, to su *neobvezatne jedinice na početku iskaza koje uspostavljaju odnose u tekućem govoru ili tekstu* (usp. Schiffrin, u: Schiffrin, Tannen i Hamilton 2001: 57). Schiffrin se odlučuje za definiranje diskursnih oznaka temeljem *jedinica govora* (engl. *units of talk*) izbjegavajući precizirati radi li se pritom o rečenici, tvrdnji/propoziciji, govornim činovima ili o intonacijskim jedinicama jer svaka od navedenih jedinica govora utječe na uporabu diskursnih oznaka. Iako, na primjer, diskursne oznake često pretihode rečenicama, odnosno sintaktičkim konfiguracijama nezavisne surečeni-ce, sa svim o njoj zavisnim surečenicama, one ne ovise o rečeničnoj strukturi. Drugim riječima, njihovo uklanjanje s početne pozicije u rečenici ne narušava rečeničnu strukturu. Štoviše, neke diskursne oznake, poput *y'know, I mean, oh* i *like*, mogu se u rečenici prilično slobodno pojaviti na različitim mjestima koje je teško sintaktički definirati. Sljedeći razlog izbjegavanja rečenice kao jezične jedinice za definiranje diskursnih oznaka jest taj što rečenice nisu najpogodnije za razumijevanje jezične uporabe u društvenoj interakciji. Govorni čini se, primjerice, mogu realizirati različitim rečeničnim strukturama: zahtjev se može iskazati izjavnom rečenicom (*The door should be closed.*), upitnom rečenicom (*Would you please close the door?*), kao i imperativom (*Close the door.*). Nadalje, za definiranje diskursnih oznaka jednako se problematičnim pokazalo i njihovo dovođenje u vezu s tvrdnjama/propozicijama, govornim činovima i intonacijskim jedinicama, što će autoricu, u konačnici, ponukati na ponešto neodređeno tumačenje da su diskursne oznake elementi koji združuju *jedinice govora*, pri čemu se jedinice govora ponekad poklapaju s rečenicama, a ponekad s tvrdnjama/propozicijama, govornim činovima ili pak intonacijskim jedinicama (usp. Schiffrin, *ibid.*: 31–36).

Pojam *sekvencijalne uvjetovanosti* diskursnih oznaka naznačuje da one djeluju na diskursnoj razini i da ne ovise o manjim jedinicama govora koje čine diskurs. U tom smislu, Stubbs (1983, u Schiffrin, *ibid.*: 37) naglašava da

se ni uporaba čestica, priloga i konektora ne može objasniti isključivo sintaktičkim obilježjima rečenice koja slijedi. Rečenična sintaksa ne može izići na kraj s veznicima: oni imaju sekvencijsku funkciju uspostavljanja veza među sintaktičkim jedinicama, kao i njihova postavljanja u tekstni ili diskursni kontekst. Elementi kao što su *well, now, right, you know* neće biti sintaktički predvidivi, iako će omogućiti neka pretkazivanja diskursnoga sadržaja. Nadalje, sekvencijska će se uvjetovanost očitovati i u kombinacijama elemenata koji se ne bi mogli supojavljivati da se na njih ne gleda kao na dijelove diskursa. Schiffrin to objašnjava na primjeru veznika *and* i *but* koji, kao veznici, povezuju izjavne rečenice. Međutim, veznik *and* nalazimo i u funkciji povezivanja dvaju iskaza od kojih je jedan po sintaktičkome ustrojstvu izjavna, a drugi upitna rečenica:

I don't like that. And, is he accepting it? (Schiffrin, ibid.: 38).

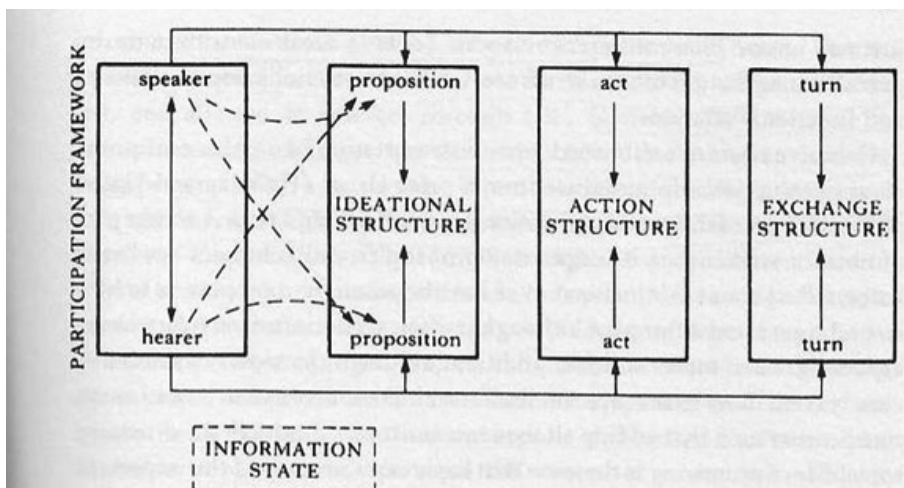
Isto tako, veznik *but* može se naći u funkciji povezivanja izjavne i upitne rečenice:

Debby: I wanted t'stop the first week I started!

Zelda: Y'see! That's what I said. But who made y'go, your father? (Schiffrin, ibid.: 38).

U proučavanjima diskursnih oznaka autorica polazi od poimanja diskursa kao tvorevine sačinjene od nekoliko komponenata međusobno povezanih modelom diskursne koherencije u govoru, koji Schiffrin smatra i modelom diskursa (usp. Schiffrin, ibid.: 24). Model diskursne koherencije ujedno je i okvir unutar kojeg autorica proučava diskursne oznake, pri čemu razmatra njihovu važnu ulogu u sklopu pojedinih diskursnih komponenata, ali i funkciju koju vrše u sveukupnom integriranju diskursa kao sustava. Njezina glavna preokupacija je, dakle, *način na koji diskursne oznake funkcioniraju kako bi pridonijele uspostavljanju diskursne koherencije* (usp. Schiffrin, ibid.: 326). Upućujući na koherenciju kao na ključni pojam u analizi diskursa, koji je iznimno teško definirati, autorica donosi model koherencije, tj. diskursa, u okviru kojeg se koherencija izgrađuje *temeljem odnosa između susjednih jedinica diskursa* (Schiffrin, ibid.: 24).⁵

⁵ Za dalje elaborativne prikaze diskursne koherencije vidi u Stubbs (1983) i Brown i Yule (1983).

Slika 1. Model diskursa (izvor: Schiffrin 1987: 25)

Kao što je razvidno iz slike 1, Schiffrin prepoznaje pet različitih *diskursnih polja*⁶ (*participation framework*, *information state*, *ideational structure*, *action structure*, *exchange structure*) funkcije kojih će Fraser sažeti na sljedeći način:

„Struktura razgovora koja odražava mehaniku konverzacijske razmjene (etnometodologija) i pokazuje rezultat naizmjeničnoga govorenja te pokazuje kako su ta izmjenjivanja međusobno povezana; struktura radnje koja odražava slijed govornih činova koji nastaju unutar diskursa; idejna struktura koja odražava određene odnose među idejama (propozicijama) nađenima unutar diskursa uključujući kohezijske, tematske i funkcionalne odnose; sugovornički okvir koji odražava načine na koje govornici i slušatelji mogu uspostaviti kontakt kao i orijentaciju prema iskazima te informacijsko stanje koje se razvija tijekom diskursa i koje odražava tekuću organizaciju i upravljanje znanjem i metaznanjem“ (Fraser 1999: 934).

Analize pokazuju da diskursne oznake mogu funkcionirati u različitim poljima diskursa u smislu povezivanja iskaza i unutar jednoga diskursnog polja i u više različitih polja. Schiffrin to potvrđuje na primjeru diskursnih oznaka *because* i *but*:

„U (1a) i (1b), na primjer, *because* povezuje radnje, odnosno ideje. U (1a) *because* povezuje zahtjev (da se izvrši zadatak) i opravdanje zahtjeva:

⁶ Autorica ih isprva naziva *discourse planes* (Schiffrin 1987), ali ih kasnije preinačuje u *discourse domains* (Schiffrin, u Fischer 2006: 317) kako bi se izbjeglo tumačenje riječi *planes* kao različiti nivoi poredani u hijerarhiju.

a. *Yeh, let's get back, because she'll never get home.*

U (1b), because povezuje dvije idejne jedinice ili prikaze događaja:

b. *And they holler Henry!!! Cause they really don't know!*

U (2), međutim, but povezuje iskaz koji je istodobno definiran u nekoliko različitih polja koje na taj način dovodi u vezu:

(2) Jack: *(The rabbis preach, („Don't intermarry“*

Freda: *(But I did – (But I did say those intermarriages
That we have in this country are healthy.*

Fredin *but* uvodi idejnu jedinicu (*intermarriages are healthy*), razvija sugovornički okvir (neusuglašena s Jackom), ostvaruje radnju (pobijanje tijekom argumenta) te nastoji afirmirati Fredu kao aktualnoga govornika u razgovoru (otvara izmjenu u redosljedu govorenja). Na taj način *but* u (2) ima četiri funkcije koje postavljaju iskaz na scjencište četiriju diskursnih polja razgovora“ (Schiffrin, u: Schiffrin, Tannen i Hamilton 2001: 57).

Autorica promišlja i o tome kako različite diskursne oznake neće u istoj mjeri pridonositi značenju diskursa u kojemu se javljaju: tako će, na primjer, *oh* označiti informaciju novom i/ili neočekivanom za recipijenta, dok će niži stupanj semantičke vrijednosti imati oznaka *ali* kada prati semantički transparentno suprotno značenje. Neke se pak oznake mogu pozicionirati između tih dviju krajnosti: *because*, na primjer, djelomično zadržava svoje središnje značenje kao uzročni veznik, čak i kada uspostavlja metaforičke odnose u nepropozicionalnim diskursnim poljima.⁷

Autoričina polazna, *operativna* definicija diskursnih oznaka prema kojoj su one, kako je ranije istaknuto, *sekvencijski uvjetovani elementi koji združuju jedinice govora*, bit će, naposljetku, obogaćena detaljnijim teorijskim određenjima. Ona se, u prvom redu, odnose na, kako sama autorica ističe, *provizorne prijedloge* vezane za uvjete pod kojima se neki izraz može upotrijebiti kao diskursna oznaka:

- mora biti sintaktički odjeljiv od rečenice;
- uglavnom se upotrebljava na početnoj poziciji u iskazu;
- posjeduje određena prozodijska obilježja (npr. naglašenost, odijeljenost stankom, fonološka redukcija);
- može djelovati i na lokalnim (između susjednih iskaza) i na globalnim razinama diskursa (kojima se premošćuju širi rasponi diskursa/diskursne strukture), kao i u različitim poljima diskursa (usp. Schiffrin, *ibid.*: 328).

⁷ U prilog ovoj tvrdnji L. Badurina (*Između redaka: Studije o tekstu i diskursu*, 2008) upućuje i na činjenicu (su)postojanja sindetskih i asindetskih rečenica, na primjer: *Učio je, ali ispit nije položio./Učio je, ispit nije položio*. Badurina ističe kako bi se o sindetskom i asindetskom povezivanju moglo govoriti i na nadrećeničnoj razini: *Učio je. Međutim ispit nije položio. / Učio je. Ispit nije položio*.

Općenitije rečeno, izraz, koji djeluje unutar barem jednoga diskursnog polja, može postati oznakom koja djeluje i unutar drugih diskursnih polja, i to zbog integriranosti među poljima. To znači da izrazi kojima govornici izražavaju svoju orijentaciju prema propoziciji (u diskursnome polju koje Schiffrin naziva *participation framework*), kao što su prilog *frankly*, uzvik *gosh* ili pak termin *yeh*, mogu postati diskursne oznake drugih diskursnih polja, kao što to mogu i izrazi kojima govornici organiziraju strukture u drugim poljima (struktura radnje i razgovora, idejna struktura i informacijsko stanje).

Govoreći o uvjetima koje neki izraz mora ispuniti da bi se mogao smatrati diskursnom oznakom, autorica ističe kako se diskursne oznake ne uklapaju lako u jedinstvenu lingvističku skupinu. Štoviše, ide tako daleko da tvrdi kako se paralingvistička obilježja i neverbalne geste također mogu smatrati diskursnim oznakama. Budući da je u svoju analizu, kako je ranije istaknuto, uključila samo jedanaest izraza, shvaća da je njezin fokus prilično uzak i upućuje na neke druge izraze koji također pokazuju svojstva diskursnih oznaka.⁸ To su, na primjer, glagoli opažanja *see*, *look* i *listen*, deikse *here* i *there*, uzvici *gosh* i *boy*, metarazgovor poput *this is the point*, *what I mean is...* te fraze *anyway*, *anyhow* i *whatever*.⁹

U daljim teorijskim promišljanjima Schiffrin dovodi diskursne oznake u vezu s diskursnim deiksama definirajući pritom diskursne oznake kao *konkretne koordinate unutar kojih se neki iskaz proizvodi i interpretira* (Schiffrin, *ibid.*: 315). Diskursne oznake smatra deiktičnima utoliko što označavaju ili, kako sama autorica kaže, *indeksiraju* iskaze u odnosu na prethodni i/ili nadolazeći tekst, kao i u odnosu na govornika i/ili slušatelja.¹⁰ *But*, primjerice, indeksira tekući iskaz u odnosu na govornika time što *nastavlja govornikovo djelovanje*, kao i u odnosu na *prethodnu koordinatu* time što *vraća govornika na nešto što je ranije već rečeno* (usp. Schiffrin, *ibid.*: 324). Nadalje, diskursne oznake lociraju tekući iskaz u različita diskursna polja. Za primjer autorica navodi oznaku *but*: „*Za but* tri relevantna diskursna polja su idejna struktura zbog toga što *but* može označavati oprečne ideje, struktura radnje zbog toga što može označavati i oprečne govorne činove te struktura razgovora zbog

⁸ U razmatranju uporabe drugih izraza u svojstvu diskursnih oznaka i odgovarajućih analiza u različitim jezicima Schiffrin upućuje na Auchlin 1981, Hymes 1981, Quasthoff 1979, Sherzer 1982, Vincent 1983. i Zenone 1981.

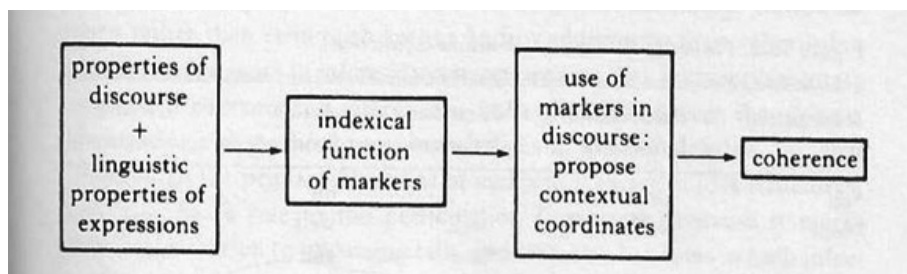
⁹ Pozivajući se na istraživanja diskursnih analitičara Johna Sinclaira i Malcolma Coultharda (1975), Sara Mills diskursnim oznakama naziva i iskaze poznate pod engleskim nazivom *backchannel behaviour* – riječ je o svojevrsnoj buci koju netko proizvodi tijekom razgovora, kao što je *hmm*, *mmm*, *aha* itd.; izrazi naznačuju govorniku da može nastaviti govoriti i da slušatelj razumije o čemu je riječ (usp. Mills 1997: 139).

¹⁰ Ovdje se Schiffrin poziva na Levinsona (1983) koji sugerira kako u engleskome, ali, bez sumnje, i u većini drugih jezika, postoje mnoge riječi i izrazi koji indiciraju odnos između iskaza i prethodnoga diskursa.

toga što se *but* može upotrijebiti u svrhu nastavljanja izmjene u redosljedu govorenja“ (usp. Schiffrin, ibid.: 324).

Dakle, glavni razlog uporabe diskursnih oznaka u diskursu Schiffrin vidi u njihovim indeksnim funkcijama, tj. u njihovu doprinosu diskursnoj koherenciji koju ostvaruju istovremenim uspostavljanjem višestrukih kontekstualnih koordinata, pospješujući na taj način integriranje različitih diskursnih polja. Autorica pojašnjava:

„(...) upravo svojstva diskursa... i lingvistička svojstva izraza (značenjska i/ili gramatička svojstva) osiguravaju oznakama njihove indeksne funkcije: oznake indeksiraju poziciju nekog iskaza unutar njegovih nastajućih lokalnih konteksta. Upravo je indeksna funkcija oznaka ključ razumijevanja razloga njihove uporabe: oznake postavljaju kontekstualne koordinate unutar kojih se iskaz stvara i kreira za interpretaciju. I, konačno, oznake ne pridonose integraciji diskursa – diskursnoj koherenciji samo tako što postavljaju takve koordinate već i tako što postavljaju više od jedne kontekstualne koordinate odjednom“ (Schiffrin, ibid.: 315; v. sl. 2).

Slika 2. Zašto se upotrebljavaju diskursne oznake? (Izvor: Schiffrin, ibid.: 315)

Naposljetku, Schiffrin promišlja i o višefunkcionalnosti diskursnih oznaka. Iako, prema njezinu viđenju, svaka diskursna oznaka ima svoju primarnu funkciju koja pripada određenom diskursnom polju, javljaju se i njihove druge funkcije, u različitim diskursnim poljima. To pomaže povezivanju simultanih procesa na kojima počiva izgradnja diskursa, što omogućuje ostvarenje i koherencije kao njegova bitna svojstva (usp. Schiffrin, Tannen i Hamilton 2001: 58).

4. Pragmatički pristup diskursnim oznakama

Pragmatičko tumačenje diskursnih oznaka u najvećoj se mjeri prepoznaje u djelima Brucea Frasera (usp. Schiffrin, u Schiffrin, Tannen i Hamilton 2001) čija je glavna preokupacija identificiranje diskursnih oznaka u odnosu

na druge lingvistički kodirane elemente rečeničnoga značenja. Pritom njegov teorijski okvir počiva na razlikovanju *sadržajnog značenja* (engl. *content meaning*) od *pragmatičkoga* (engl. *pragmatic meaning*). Sadržajno značenje je referencijalno značenje: „više ili manje eksplicitno predstavljanje nekog stanja svijeta koje govornik namjerava predložiti slušateljevoj pažnji doslovnom interpretacijom rečenice“ (Fraser 1990: 385). Pragmatičko značenje odnosi se na govornikovu komunikacijsku namjeru, odnosno na direktnu (neimplikiranu) poruku koju govornik namjerava prenijeti izricanjem rečenice (usp. Fraser, *ibid.*: 386). Ovo se značenje prenosi *pragmatičkim oznakama* koje se, kao leksički izrazi koji postoje u svakom jeziku, javljaju kao dio diskursnog odsječka, odnosno iskaza, ali nisu dio propozicionalnoga sadržaja poruke koja se prenosi i ne pridonose značenju propozicije *per se* (Fraser, u Fischer 2006).¹¹ Jezična sredstva koja spadaju u ovu skupinu obično imaju sljedeća obilježja: riječ je o slobodnim morfemima koji se javljaju na početnoj poziciji diskursnog odsječka, signaliziraju specifičnu poruku i ne klasificiraju se prema svojim sintaktičkim već semantičkim/pragmatičkim funkcijama. Fraser razlikuje četiri vrste pragmatičkih oznaka. To su: *temeljne pragmatičke oznake* (engl. *basic pragmatic markers*), *komentatorske pragmatičke oznake* (engl. *commentary pragmatic markers*), *usporedne pragmatičke oznake* (engl. *parallel pragmatic markers*) i, naposljetku, kao četvrti tip pragmatičkih oznaka Fraser navodi *diskursne oznake* (engl. *discourse markers*).

U teorijskom (lingvističkom) određivanju diskursnih oznaka autor ističe kako njega zanimaju opća svojstva diskursnih oznaka kao skupine, a ne specifičan opis jedne ili dviju diskursnih oznaka. U tom smislu također naglašava distanciranost svoga bavljenja diskursnim oznakama od pristupa Deborah Schiffrin (1987),¹² koja istražuje kako ova skupina jezičnih izraza pridonosi diskursnoj koherenciji, ili pak od Diane Blakemore (2002) koja promišlja o načinu na koji diskursne oznake mogu pridonijeti kognitivnoj interpretaciji diskursnog odsječka. Njegova analiza diskursnih oznaka, utemeljena na podacima dobivenima iz hipotetskih rečenica, identificira ove leksičke izraze kao nositelje funkcije povezivanja, odnosno uspostavljanja odnosa i u govorenome i u pisanom diskursu (usp. Fischer 2006).¹³

¹¹ Fraser svraća pozornost na određenu kontroverzu koja se javlja uz termin *utterance*, zbog čega se odlučuje za uporabu termina *discourse segment* (Fraser, u Fischer 2006).

¹² Upozoravajući na nepostojanje dogovora među lingvistima oko toga koje sve jezične jedinice ulaze u skupinu diskursnih oznaka, Fraser upućuje na još jednu razliku između sebe i Deborah Schiffrin – dok Schiffrin (1987) u diskursne oznake ubraja i izraze poput *Oh!*, *Look!* i *I know* te neke nespecificirane neverbalne geste, Fraser (1999) ih odbacuje.

¹³ Fraser (1988, 1990, 1996, 1998, 1999) je jedan od rijetkih znanstvenika koji je istraživao obilježja i uporabu diskursnih oznaka u pisanome jeziku. Sudeći prema Schourupu (1999), većina studija o diskursnim oznakama temelji se na podacima iz govorenoga jezika. Me-

U slijedu diskursnih odsječaka S1 – S2 (S = segment/odsječak), od kojih svaki kodira cjelovitu obavijest, Fraser definira diskursne oznake kao *leksičke izraze koji se javljaju na početku drugog odsječka i signaliziraju semantički odnos među dvama odsječcima*. Taj odnos može biti jedno od sljedećega:

- a) razrada (engl. *elaboration*);
- b) suprotnost (engl. *contrast*);
- c) zaključivanje (engl. *inference*) ili pak
- d) vremenska dimenzija odnosa (engl. *temporality*) (usp. Fraser, u Fischer 2006).

Drugim riječima, diskursne oznake uspostavljaju odnos između nekog aspekta diskursnog odsječka, čiji su one sastavni dio (Fraser ga, dakle, označava kao S2), i nekog aspekta prethodnoga diskursnog odsječka (S1). Međutim, diskursne oznake ne moraju se uvijek odnositi na prethodni odsječak. U primjeru:

A: I don't want to go very much. B: John said he would be there. A: However, I do have some sort of obligation to be there.

očito je da se diskursna oznaka *however* ne odnosi na prethodni odsječak već na onaj prije njega (usp. Fraser 1999: 938). Autor također upućuje na svojevrsnu mobilnost diskursnih oznaka u smislu da se ne moraju uvijek pojavljivati isključivo na početku drugoga diskursnog odsječka već i u sredini te na kraju:

It is freezing outside. I will, in spite of this, not wear a coat.

We don't have to go. I will go, nevertheless. (usp. Fraser, *ibid.*: 938).

Prema gore navedenoj definiciji diskursne oznake mogu biti samo leksički izrazi, što, dakle, isključuje neverbalne geste, sintaktičke strukture i prozodijska obilježja poput intonacije ili naglaska. U razmišljanjima o tome, dakle, što sve ne spada u diskursne oznake, Fraser proziva vokative jer oni ne signaliziraju odnos između diskursnih odsječaka, već signaliziraju poruku koja se zapravo dodaje primarnoj poruci koju prenosi rečenica/iskaz. Na primjer:

A: We shall arrive on time. B: Sir, I fear you are sadly mistaken.

A: Who knows the answer? Anyone?

Iz sličnih razloga Fraser odbija i uzvike (za razliku od Schiffrin, v. poglavlje 2.3.2.):

Wow! Look at that shot!

A: You have to go to bed now. B: Shucks! I really wanted to see that movie. (Fraser, *ibid.*: 943).

đutim, istraživanje Deborah Schiffrin (*ibid.*), na primjer, iako provedeno na uzorcima iz govorenoga jezika, uključuje i diskursne oznake kao *and*, *but* i *or* koji se također javljaju i u pisanome diskursu (usp. Müller 2005: 6–7).

Fraser uzvike smatra pragmatičkim idiomima koji konstituiraju cjelovitu zasebnu poruku.¹⁴ Diskursnim oznakama se neće smatrati ni fokusne čestice (engl. *focus particles*) kao što su *even, just, only, as* (npr. u: *The exam was easy. Even John passed.; They are fairly restrictive there. Only poor Republicans are allowed in.*), ali ni oznake za stanku (engl. *pause markers*) poput *hum... well... ah* (npr. u: *What am I going to do now? Well... I really don't know.; Do you know the answer? Ah..., I will have to think about it.*) (usp. Fraser, *ibid.*: 942).

Razmatrajući gramatički status diskursnih oznaka, Fraser kao i Schiffirin, naglašava njihovu sintaktičku raznovrsnost. Diskursne oznake, dakle, ne tvore zasebnu sintaktičku kategoriju, već dolaze iz redova veznika, priloga, prijedložnih fraza te mogu biti i idiomi kao što su *still and all i all things considered*.¹⁵

U definiciji, nadalje, stoji da diskursne oznake *signaliziraju* semantičke odnose, pri čemu je Fraser želio istaknuti da diskursne oznake označavaju one odnose između dvaju diskursnih odsječaka koje govornik drugog odsječaka želi da recipijent prepozna. Diskursna oznaka, dakle, „ne kreira“ odnos između dvaju sukcesivnih odsječaka jer taj odnos već mora postojati kako bi slijed S1 – DO + S2 (DO = diskursna oznaka) bio prihvatljiv. Fraser navedeno pojašnjava na sljedećim primjerima:

- a) *Water freezes at 32 degrees but boils at 212 degrees.*
- b) *The movie is over, so we might as well go directly to the party.*
- c) *A: Fred is a real gentleman. B: On the contrary, he's a boor.*

„(...) *but* u (a) ...signalizira da između S2 i S1 postoji kontrast i da će slušatelj interpretirati niz svjestan tog podatka, dok *so* u (b) signalizira da poruka izrečena u S1 opravdava zaključak iznesen u S2, a *on the contrary* u (c) signalizira neslaganje drugoga govornika s porukom prvoga... Ti odnosi, a možda i neki drugi, postoje između nizova S2 i S1 bez obzira na to postoji li diskursna oznaka ili ne“ (Fraser, *ibid.*: 193).

¹⁴ Svoj stav prema uzvicima Fraser pojašnjava na primjeru uzvika *oh* ističući najmanje tri različite uloge toga uzvika u gramatici:

- a) uzvik (*Oh! I wasn't aware of that. Thanks.*)
- b) funkcija koju je James (1972) nazvao *oh2* (*There were... oh... perhaps 20 or so lying there uncovered.*)
- c) oznaka za izražavanje emocija/stanke (*Oh, Harry, why don't you just shut up.*). Osim toga, uzvici poprimaju intonacijsku boju kojom se iskazuje, na primjer, razočaranje, ljutnja ili pak olakšanje, a što predstavlja dodatnu dimenziju značenju koje prenosi obično *Oh!* (usp. Fraser, *ibid.*: 943).

¹⁵ Kod veznika, međutim, autor poziva na oprez jer oni ne moraju uvijek funkcionirati kao diskursne oznake (npr. u: *Oil and water don't mix; He called all but one.*; Fraser, *ibid.*: 943).

U Fraserovu poimanju diskursnih oznaka, kao leksičkih izraza koji signaliziraju odnose između dvaju diskursnih odsječka, ove jezične jedinice, dakle, ne pridonose semantičkomu značenju propozicije koja ih ugošćuje (S2). Budući da ne pridonose propozicijskomu značenju, ne utječu na istinite (prave) uvjete drugoga diskursnog odsječka. Fraser smatra diskursne oznake pragmatičkom skupinom upravo zbog toga što pridonose interpretaciji iskaza, a ne njegovu propozicionalnom sadržaju.

U široku rasponu engleskih diskursnih oznaka (ima ih više od stotinu) Fraser identificira samo četiri temeljna semantička odnosa u skladu s kojima donosi sljedeću klasifikaciju:¹⁶

Kontrastivne oznake: *but, alternatively, although, contrariwise, contrary to expectations, contrary to this/that; conversely, despite (this/that), even so, however, in spite of (this/that), in comparison (with this/that), in contrast (to this/that), instead (of this/that), nevertheless, nonetheless, (this/that point), notwithstanding, on the other hand, on the contrary, rather (than this/that), regardless (of this/that), still, though, whereas, yet;*

Elaboracijske oznake: *and, above all, also, alternatively, analogously, be that as it may; besides, better yet; by the same token, correspondingly, equally, for another thing; for example, for instance, further(more), I mean; in addition, in other words, in particular; likewise, more accurately, more importantly, more precisely, more to the point, moreover, namely; parenthetically; on that basis, on top of it all, or, otherwise, rather, similarly, that is (to say); that said; too; to cap it all off; too; well; what is more;*

Inferencijske oznake: *so, after all, all things considered, as a conclusion, as a consequence (of this/that), as a result (of this/that), because (of this/that), consequently, for this/that reason, since, hence, it can be concluded that; it follows that, accordingly, in this/that/any case, of course; on/under this/that condition, on these/those grounds, then, therefore, thus;*

Vremenske oznake: *then, after, as soon as, before, eventually, finally, first, immediately, afterwards, meantime, meanwhile, originally, second, subsequently, when* (Fraser 1999, 2006).

U svome radu „What are discourse markers?“ Fraser (1999: 950) navodi i svojevrsnu podgrupu diskursnih oznaka koju naziva *topic change markers* (hrv. oznake za promjenu teme) i u koju ubraja sljedeće izraze: *back to my original point, before I forget, by the way, incidentally, just to update you, on a different note, speaking of X, that reminds me, to change to topic, to return to my point, while I think of it, with regard to.*

¹⁶ Podebljani izrazi predstavljaju primarnu diskursnu oznaku u svakoj skupini. Fraser navodi kako postoji tek nekoliko diskursnih oznaka koje pripadaju više nego jednom semantičkom odnosu (takve oznake su, na primjer, *rather* i *then*) (Fraser, u Fischer, *ibid.*: 203).

U promišljanju značenja diskursnih oznaka Fraser zagovara *polise-mijski pristup*.¹⁷ On, naime, smatra da svaka diskursna oznaka ima *središnje značenje* (engl. *core meaning*) opće prirode (na primjer, središnje značenje oznake *but* jest *jednostavna suprotnost*) s različitim nijansama značenja koje se pojavljuju kao posljedica: a) djelovanja središnjeg značenja određene diskursne oznake, b) interpretacije drugoga i prvog diskursnog odsječka (S2 i S1) i c) djelovanja lingvističkoga i drugog konteksta. Kao primjer Fraser navodi diskursnu oznaku *but* čije interpretacije u sljedećim rečenicama proistječu iz istoga središnjeg značenja:

- a) Water boils at 212 degrees but mercury boils at a much higher temperature.
- b) *Mary is thin. But she still weighs more than me.*
- c) *A: John is right here. B: But I just saw him on TV.*
- d) *John died. But he was ill.*
- e) *A: The flowers are beautiful. B: But they're plastic.*
- f) *A: We had a very nice meal. B: But did you ask him about the money he owes us?*

Interpretacija iskaza pod a) počiva na direktnoj suprotnosti između drugoga i prvog diskursnog odsječka; u primjeru pod b) radi se o suprotnosti i odbacivanju zaključka izvedenoga iz prvog odsječka; primjer c) počiva na suprotnosti i osporavanju zaključka izvedenoga iz prvog odsječka itd. (usp. Fraser, *ibid.*: 197–198).

Nadalje, Fraser naglašava kako je značenje diskursnih oznaka proceduralno, a ne konceptualno i pojašnjava:

„Izraz s konceptualnim značenjem specificira definirajuću skupinu semantičkih obilježja... S druge strane, izraz s proceduralnim značenjem određuje kako se segment koji on uvodi mora interpretirati razmjerno prethodno-me... Na primjer, razmotrimo diskursnu oznaku *in contrast*. Kada se pojavi, signalizira da segment koji uvodi (na primjer, *John is fat. In contrast, Jim is thin.*) tvori specifičan kontrast sa S1 u dvama specifičnim kontrastnim područjima, u ovom slučaju subjekti i njihova relativna težina“ (Fraser 1999: 944).

Dakle, Fraser zastupa mišljenje da diskursne oznake imaju središnje značenje koje je proceduralno i da njihova specifičnija interpretacija proizlazi iz lingvističkoga i konceptualnog konteksta.

U svezi s mogućim interpretacijama određenih diskursnih oznaka, u prvom redu onih primarnih, kao što su *and*, *but*, *so* i *then*, Fräsera intrigira pitanje o tome postoji li mogućnost (i ako da, u kojoj mjeri) njihovih istih

¹⁷ Sličan pristup tumačenju značenja diskursnih oznaka zagovara i Hansen (1998; u Fischer 2006). Njegova se analiza temelji na primjerima iz francuskoga jezika.

(nijansiranih) interpretacija u različitim jezicima.¹⁸ Ponukan takvim promišljanjima, proveo je preliminarno istraživanje vezano za uporabu oznake *but* upotrebljavajući nizove rečenica u kojima se traže različite interpretacije riječi *but* kao diskursne oznake u engleskome jeziku:

- a) *John is fat, _____ Mary is thin.*
- b) *John is not tall _____ short.*
- c) *Take an orange, _____ leave the apples alone.*
- d) *John is a cop, _____ he's also a carpenter.*
- e) *I could give you this book, _____ frankly I don't want to.*
- f) *I'm a nurse. _____ my husband won't let me work.*
- g) *A: It's warm in here. B: _____ turn up the heat anyway.*
- h) *A: What time is it? B: _____ why do you want to know?*
- i) *A: Now you know all the facts. B: _____ I'm still not convinced he is guilty.*
- j) *The flower was beautiful, _____ it was plastic.*
- k) *A: All the boys left. B: _____ there were only two boys to start with.*
- l) *A: I realize that John is sick. B: _____ John isn't sick.*
- m) *John died yesterday, _____ he had been ill.*
- n) *A: John is home. B: _____ I just saw him at the store.*

Fraser je navedene rečenice uputio na razmatranje govornicima različitih jezika (arapskog, katalanskog, danskog, estonskog, finskog, francuskog, njemačkog, grčkog, korejskog, španjolskog, vijetnamskog i sinhala jezika), pri čemu je utvrđeno da se ekvivalent oznake *but* (npr. *pero* u španjolskom, *aber* u njemačkom, *mais* u francuskom itd.) pojavljuje u gotovo svim rečenicama. Jedna sustavna razlika javlja se u primjeru pod b) koji zahtijeva potpuno drugačiji oblik, na primjer, *sino* u španjolskom i *sondern* u njemačkom jeziku. Razumljivo, ističe Fraser, opća usuglašenost oko ekvivalenata diskursne oznake *but* izostala je u primjerima u kojima *but* nije diskursna oznaka:

- a) *Everyone _____ John was here.*
- b) *I have _____ a moment.*
- c) *You may think I'm crazy, _____ where is the dog?*
- d) *I'm not sure if this is relevant, _____ isn't that bag leaking?*
- e) *A: Is it finished? B: _____ of course it's done.*
- f) *He has all _____ clinched the championship.*
- g) *I can't help _____ obey her.*

¹⁸ Za pregled preliminarnih podataka vezanih za kontrastivne analize diskursnih oznaka Fraser upućuje na Fraser i Malamud-Mokowski (1996), Permpikul (1997) i Su (1997) koji govore o postojanju općeg podudaranja među oznakama u različitim jezicima, ali, svakako, ne i potpunoga preklapanja.

- h) *Thanks are due to John and Mary. _____ above all, I want to thank Harry.*
- i) *I will get you _____ good.* (usp. Fraser, ibid.: 202–203).

Fraser također zanima usvajanje diskursnih oznaka u procesu učenja drugoga/stranog jezika. Kao osobito interesantno pitanje za buduća istraživanja na tom području izdvaja pitanje eventualnog utjecaja materinskoga jezika te pitanje redoslijeda usvajanja diskursnih oznaka s obzirom na njihovu vrstu i dob učenika (usp. Fraser 1999: 950).

5. Zaključno o teorijskim određenjima diskursnih oznaka

Pristupi analizirani u prethodnim trima poglavljima predstavljaju okosnicu teorijske identifikacije diskursnih oznaka kao lingvističkih jedinica. Unatoč određenim razlikama, koje su prvenstveno vezane za viđenje odnosa između diskursnih oznaka i diskursa, uglavnom se slažu u prepoznavanju i definiranju ovih jezičnih izraza. Tako će sve tri teorije gledati na diskursne oznake kao na vezna sredstva kojima se uspostavljaju određeni odnosi unutar teksta/diskursa. Također će se slagati u prepoznavanju određenih svojstva kojima se jezične jedinice klasificiraju kao diskursne oznake. Govoreći o sintaktičkim svojstvima, sva tri pristupa naglašavaju da, s obzirom na izvor, diskursne oznake ne dolaze iz jedinstvene sintaktičke kategorije, odnosno ne pripadaju jednoj vrsti riječi (v. *sl.* 3). Izvor diskursnih oznaka autori tako pronalaze u veznicima, priložima i prijedložnim frazama (Halliday i Hasan posebno izdvajaju prijedložne izraze s *that*, npr. *instead of that, because of that* itd., dok Fraser dodatno upućuje i na neke idiome kao što su *still and all* i *all things considered*). Schiffrin, k tome, pridodaje čestice (npr. *oh, well*) i leksikalizirane klauze (*y'know, I mean*).

Slika 3. Sintaktičke kategorije diskursnih oznaka po teorijama

Budući da upravo sintaktička kategorija diskursnih oznaka određuje i njihovo **sintaktičko pozicioniranje**, autori se slažu i u tome da se diskursne oznake ne moraju pojavljivati isključivo na početnoj poziciji diskursnoga segmenta (što je najčešće slučaj), već i na središnjoj, odnosno finalnoj poziciji. Kako ističu Schiffrin (1987) i Fraser (1988, u Fischer 2006), diskursne oznake odlikuju se i svojstvom **sintaktičke neovisnosti** (Halliday i Hasan ga ne razmatraju eksplicite), pri čemu su diskursne oznake, dakle, sintaktički odjeljive od rečenične strukture. Drugim riječima, odsutnost diskursne oznake ne čini rečenicu negramatičnom i/ili nerazumljivom, tj. diskursna oznaka ostaje *izvan* sintaktičke strukture (usp. Erman 2001).

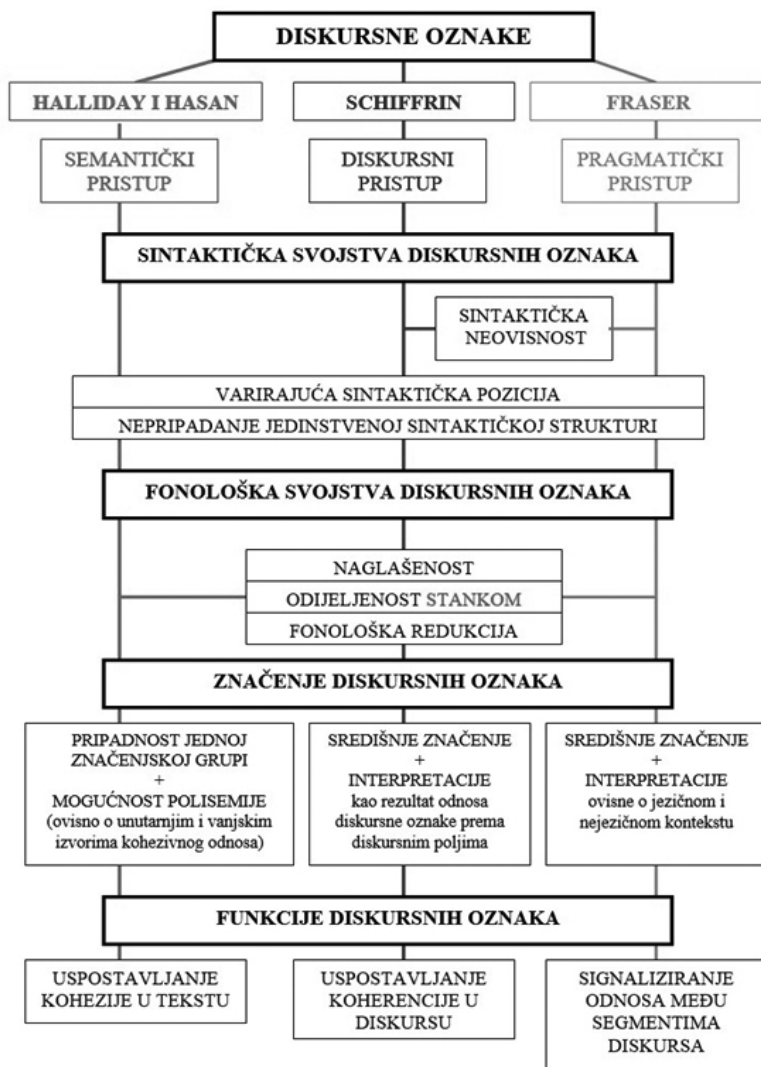
Iako se, među lingvistima, **fonološka svojstva** nisu pokazala ključnima za definiranje diskursnih oznaka, autori teorija koje sintetiziramo upućuju na određenu prozodijsku obilježenost diskursnih oznaka u vidu naglašenosti, odijeljenosti stankom i fonološke redukcije (Halliday i Hasan komentiraju fonološki aspekt veznih sredstava u okviru kohezivne funkcije intonacije u engleskoj gramatici).¹⁹

¹⁹ Prema Fraseru (2006: 193), diskursne oznake su obično naglašene, ali mogu biti i nenagla-

Na planu **semantičkog aspekta** proučavanja diskursnih oznaka Schiffrin i Fraser se priklanjaju monosemiotičkom pristupu prema kojemu svaka diskursna oznaka ima svojevršno središnje značenje. To značenje može poprimiti različite individualne interpretacije koje proistječu iz općih pragmatičkih procesa (usp. Fischer 2006). Kod Frasiera spomenute interpretacije ovise o jezičnim i nejezičnim kontekstualnim čimbenicima, dok su za Schiffrin one rezultat odnosa određene diskursne oznake prema različitim diskursnim poljima. Iako Halliday i Hasan ne govore direktno o tzv. središnjem značenju, pojedinačna vezna sredstva raspoređuju u četiri značenjske grupe (četiri glavna značenja kohezivnih odnosa koje ostvaruju vezna sredstva), pri čemu napominju kako određeno vezno sredstvo, ovisno o vanjskim, odnosno unutarnjim izvorima kohezivnog odnosa, može imati više od jednog značenja (npr. *then* pored vremenškoga može imati i uzročno značenje; v. Halliday i Hasan 1976: 244).

Tumačenje značenja diskursnih oznaka usko je povezano s proučavanjem njihovih **funkcija**. Sukladno mogućnosti njihove višeznačenjske interpretacije, te su lingvističke jedinice prepoznate kao višefunkcionalne (usp. Fischer, ibid.). Njihova temeljna funkcija, zamijetit će autori ovdje prikazanih triju teorija, odnosi se na ulogu veznih sredstava s ciljem uspostavljanja određenih odnosa unutar pisanoga i govorenog diskursa. Pritom Halliday i Hasan upućuju na važnost veznih sredstava u uspostavljanju kohezije u tekstu, pri čemu jedno vezno sredstvo može uspostaviti više od jednoga kohezivnog odnosa. Važnost vezne funkcije diskursnih oznaka Schiffrin vidi u uspostavljanju koherencije u diskursu. Polifunkcionalnost diskursnih oznaka pripisuje njihovu odnosu prema određenome diskursnom polju, pri čemu svaka diskursna oznaka ima jednu indeksnu funkciju sa specifičnim sintagmatskim funkcijama. Djelovanje diskursnih oznaka kao veznih sredstava Fraser identificira u njihovoj funkciji signaliziranja različitih odnosa među diskursnim segmentima.

šene, posebno kada su jednosložne (npr. *but, so, and*) i kada se diskursni niz sastoji od jedne rečenice ustroja S1 + DO + S2 (DO = diskursna oznaka), kao npr. u *Water freezes at 32 degrees but boils at 212 degrees*. Kada je diskursna oznaka na početku, kao u A: *John is at home. B: But – I just saw him at the mall*, i kada je, pritom, naglasak na drugom odsječku, nakon diskursne oznake često slijedi stanka.

Slika 4. Usporedni prikaz triju teorija

Teorije se, naposljetku, razlikuju i po pitanju integracije analize diskursnih oznaka u proučavanje jezika (v. *sl.* 5). Halliday i Hasan postavljaju svoje istraživanje veznih odnosa u okvire studije o koheziji koja je dio šire teorijske perspektive sistemsko-funkcionalne lingvistike. Fraserov pristup počiva na pragmatičkoj teoriji značenja koja se primjenjuje i na rečeničnoj i na nadrečeničnoj razini. Schiffriničin pristup je pak strogo interdisciplinaran. Prožima-

jući u diskursnome modelu lingvističke i sociološke elemente, autorica pokazuje da se diskursne oznake, ali i diskurs, u kojemu one funkcioniraju, mogu razumjeti samo u okviru integracije strukturalnih, semantičkih, pragmatičkih i društvenih čimbenika (usp. Schiffrin, u Schiffrin, Tannen i Hamilton 2001).

Slika 5. Uključivanje analize diskursnih oznaka u proučavanje jezika

Ovdje prikazani teorijski pristupi, kao i stotine drugih studija o diskursnim oznakama, nedvojbeno upućuju na njihovu važnost kao polifunkcionalnih jezičnih jedinica. Diskursne oznake pridonose ne samo strukturiranju teksta nego i ostvarivanju dijaloga, razgovora, iskazivanju uljudbenosti (Chodorowska-Pilch 1999) itd. Međutim, važnost diskursnih oznaka ne leži samo u tome što nam govore o lingvističkim obilježjima skupine često rabljenih jezičnih izraza (semantičko i pragmatičko značenje, funkcije) ili o organizaciji društvenih interakcija i situacija u kojima se koriste. Te jezične jedinice nam mnogo toga govore i o kognitivnoj, ekspresivnoj, društvenoj i tekstualnoj kompetenciji onih koji ih upotrebljavaju (usp. Schiffrin, *ibid.*).

Literatura

- Abraham, Werner, *Discourse Particles: Descriptive and Theoretical Investigations on the Logical, Syntactic and Pragmatic Properties of Discourse Particles in German*, Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 1991.
- Aijmer, Karin i Simon-Vandenberg, Anne-Marie, The Discourse Particle *well* and its Equivalents in Swedish and Dutch, *Linguistics* 41, 6, 2003, pp.1123–1161.

- Aijmer, Karin, Foolen, Ad i Simon-Vandenberg, Anne-Marie, Pragmatic markers in translation: a methodological proposal, u: Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Oxford: Elsevier, Oxford, 2006, pp. 101–114.
- Auchlin, Antoine, *Mais heu, pis bon, ben alors voilà, quoi!* Marqueurs de structuration de la conversation et completude. Cahiers de linguistique française. Actes du 1er Colloque de Pragmatique de Geneve, 1981, pp. 141–160.
- Badurina, Lada, *Između redaka. Studije o tekstu i diskursu*, Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka, Zagreb – Rijeka, 2008.
- Bazzanella, Carla, Discourse markers in Italian: towards a „compositional“ meaning, u: Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Elsevier, Oxford, 2006, pp. 449–464.
- De Beaugrande, Robert-Alain i Dressler, Wolfgang U., *Introduction to Text Linguistics*, Longman, London, 1981.
- Biesenbach-Lucas, Sigrun i Weasenforth, Donald, On-line and off-line texts of non-native speakers: Distinguishable text types?, u: Meloni, C. i Miller, L. (ur.), *Proceedings of „E-Mail, the Web, and MOOs: Developing the Writing Skills of University Students in Cyberspace“*, The George Washington University, Washington, DC, 1997.
- Blakemore, Diane, The context for so-called „discourse markers“, u: Malmkjaer, Kirsten i Williams, John (ur.), *Context in Language Learning and Language Understanding*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, pp. 44–59.
- Blakemore, Diane, *Relevance and Linguistic Meaning: The semantics and pragmatics of discourse markers*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Brown, Gillian i Yule, George, *Discourse Analysis* (Cambridge Textbooks in Linguistics), Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- Chaume, Frederic, Discourse Markers in Audiovisual Translating, *Meta: Translators' Journal* 49, 4, 2004, pp. 843–855.
- Chodorowska-Pilch, M., On the polite use of *vamos* in Peninsular Spanish, *Pragmatics* 9, 3, 1999, pp. 343–355.
- Croucher, Stephen M., Like, You know, What I'm saying: A Study of Discourse Marker Frequency in Extemporaneous and Impromptu Speaking, *National Forensic Journal*, 22, 2, 2004, pp. 38–47.
- Dedaić, Mirjana N., Ironic denial: *tobože* in Croatian political discourse, *Journal of Pragmatics* 37, 2005, pp. 667–683.

- Erman, Britt, Pragmatic markers revisited with a focus on *you know* in adult and adolescent talk, *Journal of Pragmatics* 33, 2001, pp. 1337–1359.
- Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Elsevier, Oxford, 2006.
- Fraser, Bruce, Types of English discourse markers, *Acta Linguistica Hungarica* 38, 1–4, 1998, pp. 19–33.
- Fraser, Bruce, An Approach to Discourse Markers, *Journal of Pragmatics* 14, 1990, pp. 383–395.
- Fraser, Bruce, Pragmatic markers, *Pragmatics* 6, 1996, 167–190.
- Fraser, Bruce i Malamud-Mokowski, M., *Language Sciences* 18, 3–4, 1996, pp. 863–881.
- Fraser, Bruce, Contrastive Discourse Markers in English, u: Jucker, Andreas H. i Ziv, Yael (ur.), *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, John Benjamins, Amsterdam, 1998, pp. 301–326.
- Fraser, Bruce, What are Discourse Markers?, *Journal of Pragmatics* 31, 1999, pp. 931–952.
- Fraser, Bruce, On the Universality of Discourse Markers, u: Aimer, Kerstin i Simon-Vandenberg, Anne-Marie (ur.), *Pragmatic Markers in Contrast*, Elsevier, Oxford, 2005, pp. 73–92.
- Fraser, Bruce, Towards a theory of discourse markers, u: Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Elsevier, Oxford, 2006, pp. 189–204.
- Hakulinen, Auli i Seppanen, Eeva-Leena, Finnish *kato*: from verb to particle, *Journal of Pragmatics* 18, 1992, pp. 527–550.
- Hakulinen, Auli, The use of Finnish *nyt* as a discourse particle, u: Jucker, Andreas i Ziv, Yael (ur.), *Discourse Markers: Description and Theory*, Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 1998, pp. 83–97.
- Halliday, Michael A. K. i Hasan, Ruqaiya, *Cohesion in English*, Longman Group Ltd., London, 1976.
- Halliday, Michael A. K. i Matthiessen C. M. I. M., *An Introduction to Functional Grammar*, 3. izdanje, Arnold Publishers, London, 2004.
- Hansen, Maj-Britt M., *The Functions of Discourse Particles. A Study with Special Reference to Spoken French*, Benjamins, Amsterdam, 1998.
- Hinkel, Eli, Indirectness in L1 and L2 academic writing, *Journal of Pragmatics* 27, 1997, pp. 361–386.
- Hlavac, Jim, Bilingual discourse markers: Evidence from Croatian-English code-switching, *Journal of Pragmatics* 38, 2006, pp. 1870–1900.
- Hymes, Dell, „*In vain I tried to tell you*“: *Essays in native American ethnopoetics*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1981.

- Ivanetić, Nada, *Govorni činovi*, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995.
- Jin, Wenjun, *Cohesion and the academic writing of Chinese ESL students at the graduate level*, doktorska disertacija, Northern Illinois University, SAD, 2001.
- Johnson, Patricia, Cohesion and Coherence in Compositions in Malay and English. *RELC Journal* 23, 2, 1992, pp. 1–27.
- Levinson, Stephen C., *Pragmatics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- Lewis, Diana M., Discourse markers in English: a discourse-pragmatic view, u: Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Elsevier, Oxford, 2006, pp. 43–60.
- Malmkjaer, Kirsten i Williams, John (ur.), *Context in Language Learning and Language Understanding*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Malmkjaer, Kirsten i Williams, John, Introduction to Blakemore's chapter, u: *Context in Language Learning and Language Understanding*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, pp. 42–43.
- Maschler, Yael, Toward fused lects: Discourse markers in Hebrew-English bilingual conversation twelve years later, *The International Journal of Bilingualism* 4, 2000, pp. 529–561.
- Matras, Yaron, Fusion and the cognitive basis for bilingual discourse markers, *The International Journal of Bilingualism* 4, 2000, pp. 505–528.
- Mills, Sara, *Discourse*, Routledge, London, 1997.
- Mohamed, Ayisha H. i Omer, Majzoub R., Texture and Culture: Cohesion as a Marker of Rhetorical Organisation in Arabic and English Narrative texts, *RELC Journal* 31, 2, 2000, pp. 45–75.
- Müller, Simone, *Discourse Markers in Native and Non-native English Discourse*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2005.
- Norment, Nathaniel Jr., Contrastive analyses of cohesive devices in Chinese and Chinese ESL in narrative and expository written texts, *Journal of the Chinese Language Teachers Association* 29, 1994, pp. 49–81.
- Permpikul, Chotiros, *Contrastive discourse markers in Thai*, neobjavljeni rukopis, Boston University, Boston, 1997.
- Permpikul, Chotiros, *A Comparative Analysis of Thai and English Contrastive Discourse Markers: With a discussion of the pedagogical implications*, doktorska disertacija, Boston University: Graduate School of Arts and Sciences, SAD, 1999.
- Pons Borderia, Salvador, Do discourse markers exist? On the treatment of discourse markers in Relevance Theory, *Journal of Pragmatics* 40, 2008, pp. 1411–1434.

- Quasthoff, Uta M., Verzögerungsphänomene: Verknüpfungs- und Gliederungssignale in Alltagsargumentation und Alltagserzählungen, u: Weydt, H (ur.), *Die Partikeln der deutschen Sprache*, De Gruyter, Berlin, 1979, pp. 39–57.
- Santiago, Roberto, NHS-YES: A Brief Look at Discourse Markers in ASL, 2004.
- Schiffrin, Deborah, *Discourse Markers* (Studies in Interactional Sociolinguistics 5), Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- Schiffrin, Deborah, Discourse Markers: Language, Meaning and Context, u: Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah i Hamilton, Heidi E. (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, Oxford, 2001, pp. 54–75.
- Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah i Hamilton, Heidi E., *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, Oxford, 2001.
- Schiffrin, Deborah, Discourse marker research and theory: revisiting *and*, u: Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Elsevier, Oxford, 2001, pp. 315–338.
- Schourup, Lawrence, Discourse Markers. *Lingua* 107, 1999, pp. 227–265.
- Schwenter, Scott, Some reflections on *o sea*. A discourse marker in Spanish, *Journal of Pragmatics* 25, 1996, pp. 855–874.
- Seneviratne, Sharmaine, The Relevance Theoretic Approach to Discourse Markers: A Unified Account?, *Research Centre for English and Applied Linguistics Working Papers* 11, University of Cambridge, Cambridge, 2005.
- Sherzer, Joel, Poetic structuring of Kuna discourse: The line, *Language in society* 11, 1982, pp. 371–390.
- Simmons-Mackie, Nina i Damico, Jack S., The Contribution of Discourse Markers to Communicative Competence in Aphasia, *American Journal of Speech-Language Pathology* 5, 1996, pp. 37–43.
- Sinclair, John i Coulthard, Malcolm, *Towards an Analysis of Discourse: The English Used by Pupils and Teachers*, Oxford University Press, Oxford, 1975.
- Stede, Manfred i Schmitz, Birte, Discourse Particles and Discourse Functions, *Machine translation* 15, 2000, pp. 125–147.
- Stubbs, Michael, *Discourse analysis: The sociolinguistic analysis of natural language*, University of Chicago Press, Chicago, 1983.
- Su, J.-C., *Contrastive discourse markers in Mandarin*, neobjavljeni rukopis, Boston University, Boston, 1997.

- Traugott, Elizabeth C., *The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization*, Paper presented at the Twelfth International Conference on Historical Linguistics, Manchester, UK, August 1995.
- Vincent, Diane, *Les ponctuants du langage*. Dissertation, Université de Montréal, 1983.
- Waltereit, Richard, The rise of discourse markers in Italian: a specific type of language change, u: Fischer, Kerstin (ur.), *Approaches to Discourse Particles*, Elsevier, Oxford, 2006, pp. 61–76.
- Winter, E. O., Connection in science material: A proposition about the semantics of clause relations, *Centre for Information on Language Teaching Papers and Reports*, No. 7, Centre for Information on Language Teaching and Research for British Association for Applied Linguistics, London, 1971.
- Zenone, Anna, Marqueurs de consécution: le cas de *donc*. *Cahiers de linguistique française*, Actes du 1er Colloque de Pragmatique de Geneve, 1981, pp. 113–140.

Gloria VICKOV

**DISCOURSE MARKERS IN A THEORETICAL TRIANGLE
(WITH SPECIAL REFERENCE TO THE ENGLISH LANGUAGE)**

For years, discourse markers have been one of the focal points of turbulent linguistic research, which resulted in manifold theoretical approaches to investigating these linguistic units. The results of numerous studies are therefore difficult to synthesize into a coherent and consistent whole. Consequently, the integration of individual findings into an empirically grounded theory has become a quite challenging task. The paper provides a critical review of three most influential approaches to the theoretical determination of discourse markers, with special reference to the English language.

Kea words: *discourse markers, semantic, discourse and pragmatic approach*